CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.J.P.B.

Coll. No. 799

Title Śankaravijayadindima

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 799 Subject: Kāvya.

Title: Śankaravijaya dindima

Author: Dhanapati Scribe: -

Date of the work: - Date of the Ms.: -

Place of the work: - Place of the Ms.: -

Size: 12.3" by 6.9" Extent: 14 foll.

Language: Sanskrit. Script: Devanāgarī

Remarks: ____

श्री० एवंसपरिकरांब्रह्मविद्याप्रतिष्ठितिमुपवर्ण्यव्यासदर्शनादिकंवर्णयितुमनुक्रमते ॥ सइति ॥ सश्रीशंकरःकदाचित्स्वनदीगंगातत्समीपेशारीरकसूत्रभाष्यंपाठयन् शिष्यपंक्तिशंकाःशमयन्उवास यावत्कालंसूर्यआकाशस्यमध्यमितःप्राप्तः उपजाति० ॥१॥ शनैरधीत्यश्रांतेषुशिष्येषुसत्सुयावदेषआचार्यःशनैरुत्तिष्ठतितावद्वृद्धरूपःकश्चनब्राह्मणस्त्वंकःकिंपाठयसीतिपृष्टवान् इंद्रवज्रा० ॥२॥ तंवृद्धरूपंब्राह्मणंशिष्याःप्रश्नद्वयस्योत्तरमूचुः तत्रप्रथमप्रश्नोत्तरंभगवानिति द्वितीयस्योत्तरमाहुःअनेनदूरीकृतोभेदवादोयत्रतत्शारीरकसूत्रभाष्यमकारिकृतं तदेवपाठय

अथसप्तमःसर्गः ॥ सजातुशारीरकसूत्रभाष्यमध्यापयन्नभ्रसरित्समीपे ॥ शिष्यालिशंकाःशमयन्नुवास
यावन्नभोमध्यमितोविवस्वान् ॥ १ ॥ श्रांतेष्वथाधीत्यशनैर्विनेयेष्वाचार्यउत्तिष्ठतियावदेषः ॥ तावद्द्विजः
कश्चनवृद्धरूपःकस्त्वंकिमध्यापयसीत्यपृच्छत् ॥ २॥ शिष्यास्तमूचुर्भगवानसौनोगुरुःसमस्तोपनिषत्स्वतंत्रः ॥
अनेनदूरीकृतभेदवादमकारिशारीरकसूत्रभाष्यं ॥३॥ सचाब्रवीद्भाष्यकृतंभवंतमेतेवदंत्यद्भुतमेतदास्तां ॥
अथैकमुच्चारयपारमर्षंयत्तेर्थतस्त्वंयदिवेत्थसूत्रं ॥ ४ ॥ तमब्रवीद्भाष्यकृदग्र्यवाचंसूत्रार्थविद्भ्योस्तुनमोगुरु
भ्यः ॥ सूत्रज्ञताहंकृतिरस्तिनोमेतथापियत्पृच्छसितद्ब्रवीमि ॥ ५ ॥

तीत्यर्थः उ० ॥ ३ ॥ एवंशिष्योक्तंनिशम्यसचब्राह्मणोभाष्यकारमभाषत एतेत्वांभाष्यकारंवदंति एतदद्भुतमास्तांतिष्ठतु हेयतेयदित्वंपरमर्षिणावेदव्यासेनप्रोक्तंसूत्रमर्थतोजानासितर्ह्येकमपितत्सूत्रंउच्चारयतदर्थव्याख्यानायैकस्यसूत्रस्योच्चारणंकुर्वित्यर्थः ॥ ४ ॥ एवमुक्तोभाष्यकारस्तंब्राह्मणंश्रेष्ठांवाचमुवाच सूत्रार्थविद्भ्योगुरुभ्योनमोऽस्तु सूत्रज्ञताऽभिमानोयद्यपिममनास्तितथापियत्पृच्छसितद्ब्रवीमि ॥ ५ ॥

अथभाष्यकारोक्तेरनंतरंसब्राह्मणोयतीशंपप्रच्छ यत्पृष्टवान्तदाह तृतीयमध्यायमधिकृत्यतृतीयाध्यायआरंभगतंतदंतरप्रतिपत्तौरंहतिसंप
रिष्वक्तःप्रश्ननिरूपणाभ्यामितिसूत्रमस्तिएतस्यार्थंयदित्वंजानासितर्हिब्रूहि॥६॥एवंपृष्टःसभाष्यकारउक्तसूत्रस्यार्थंप्रोक्तवान् जीवःकरणाना
मिंद्रियाणामवसादेमरणसमयेदेहांतरप्रतिपत्तौदेहबीजैर्भूतसूक्ष्मैःसंपरिष्वक्तःसंवेष्टितोरंहतिगच्छतीत्यवगंतव्यं कुतःप्रश्ननिरूपणाभ्यांतांडिश्रु

पप्रच्छसोध्यायमथाधिकृत्यतृतीयमारंभगतंयतीशं ॥ तदंतरेत्यादिकमस्तिसूत्रंब्रूह्येतदर्थंयदिवे
त्थकिंचित् ॥ ६ ॥ सप्राहजीवःकरणावसादेसंवेष्टितोगच्छतिभूतसूक्ष्मैः ॥ तांडिश्रुतौगौतमजैमि
नीयप्रश्नोत्तराभ्यांप्रथितोयमर्थः ॥ ७॥

तौगौतमजैमिनीयप्रश्नप्रतिवचनाभ्यांप्रश्नस्तावत्वेत्थंयथापंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतिप्रतिवचनंचद्युपर्जन्यपृथिवीपुरुषयोषि
त्सुपंचस्वग्निषुश्रद्धासोमवृष्ट्यन्नरेतोरूपाःपंचाहुतीर्दर्शयित्वाइतितुपंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतितस्मादाभ्यांप्रश्नप्रतिवचनाभ्याम ॥ १ ॥
यमर्थःप्रथितः ॥ ७ ॥

* अप्शब्देनसर्वेषामेवदेहबीजानांभूतसूक्ष्माणामुपादानं

इत्येवंप्रकारेणतेनोक्तंसूत्रार्थंश्रुत्वासवावदूकोतिवक्ताब्राह्मणः शतधाविकल्प्यपंडितकुंजराणांमध्येविस्मयमादधानोऽखंडयत्खंडितवान् त
थाहिव्यापिनांकरणानामात्मनश्चदेहांतरप्रतिपत्तौकर्मवशाद्वृत्तिलाभस्तत्रभवति यद्वाकेवलस्यैवात्मनोवृत्तिलाभस्तत्रभवतींद्रियाणितुदेहवद
भिनवान्येवतत्रतत्रभोगस्थानमुत्पद्यंते यद्वामनएवकेवलंभोगस्थानमपिप्रतिष्ठते यद्वाजीवएवोत्सृज्यदेहाद्देहांतरंप्रतिपद्यतेशुकइववृक्षाद्वृक्षां
तरं किंचदेहांतरप्रतिपत्तौकरणानांजीवेनसहगमनंश्रुतिविरुद्धं तथाचश्रुतिर्यत्रास्यपुरुषस्यमृतस्याग्निंवागप्येतिवातंप्राणश्चक्षुरादित्यंमनश्चंद्र

इत्युक्तमर्थंनिशमय्यतेनसवावदूकःशतधाविकल्प्य ॥
अखंडयत्पंडितकुंजराणांमध्येमहाविस्मयमादधानः ॥ ८ ॥

मसंदिशःश्रोत्रमित्याद्याअपिचप्रथमेऽग्नावपांश्रवणाभावात्पंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतिनिर्धारयितुंनशक्यते अत्रहिद्युलोकप्रमु
खाःपंचाग्नयःश्रद्धादीनांपंचानामाहुतीनामाधारत्वेनाधीताःतत्रप्रथमेऽग्नौश्रुतांश्रद्धांपरित्यज्याश्रुतीनामपांपरिकल्पनंसाहसमात्रंश्रद्धायाःप्र
त्ययविशेषत्वप्रसिद्धेः किंचास्त्वपांश्रद्धादिक्रमेणपंचम्यामाहुतौपुरुषाकारप्रतिपत्तिस्तथापितत्परिष्वक्तस्यजीवस्यगमनंतुनवाच्यंतद्गमनस्या
श्रुतत्वादित्येवमादिनाशतधाविकल्प्यखंडितवानित्यर्थः ॥ ८ ॥

तदीयभाषितंसर्वमनूद्यशास्त्रकारःश्रीशंकरःसहस्रधाचखंड नतावत्सांख्यबौद्धवैशेषिकदिगंबराणांकल्पनाआदर्तव्याउदाहृतश्रुतिविरोधात् न
चापशब्दश्रवणसामर्थ्यात्प्रश्नप्रतिवचनाभ्यांकेवलाभिरद्भिःसंपरिष्वक्तोरंहतीतिवाच्यं तासांभूयस्त्वापेक्षयापशब्दप्रयोगाविरोधात् नहिकेवला
नामपांदेहारंभकत्वंसंभवति त्रिवृत्करणश्रुतेः त्रयाणामपितेजोबन्नानांदेहेकार्योपलब्ध्यातस्य त्रयात्मकत्वाच्च ननुपार्थिवोधातुर्भूयिष्ठोदेहेषू
पलक्ष्यतेइतिचेन्नैषदोषः इतरापेक्षयाऽपांबाहुल्यसंभवात् तस्मादपशब्देनसर्वेषामेवदेहबीजानांभूतसूक्ष्माणामुपादानंयुक्तं किंचप्राणानांदेहां

अनूद्यसर्वंफणितंतदीयंसहस्रधातीर्थकरश्चखंड॥
तयोःसुराचार्यफणींद्रवाचोर्दिनाष्टकंवाक्कलहोजजृंभे ॥ ९ ॥

तरप्रतिपत्तौगतिःश्राव्यते तमुत्क्रामंतंप्राणोऽनुत्क्रामतिप्राणमनुत्क्रामंतंसर्वेप्राणाअनूत्क्रामंतीत्यादिश्रुतिभ्यः साचप्राणानांगतिराश्रयमंतरेण
नसंभवतीत्यतःप्राणगतिप्रयुक्तानांतदाश्रयाणामपामपिभूतांतरोपसृष्टानांगतिरर्थादवगम्यते नहिनिराश्रयाःप्राणाःक्वचिद्गच्छंतितिष्ठंतिवाजी
वतोऽदर्शनात् वागादीनामग्न्यादिगतिश्रुतिस्तुगौणी लोमसुकेशेषुचादर्शानादोषधीर्लोमानिवनस्पतीन्केशाइतिहितत्रतत्राम्नायते नचतेषामुत्क्र
त्यतेषुगमनंसंभवति नचजीवस्यप्राणोपाधिप्रत्याख्यानेनगमनमवकल्प्यंते नापिप्राणैर्विनादेहांतरउपभोगउपपद्यते तस्माद्वागाद्यधिष्ठात्रीणा

मग्न्यादिदेवतानांवागाद्युपकारिणीनांमरणकालेउपकारिनिवृत्तिमात्रमपेक्ष्यवागादयाऽग्न्यादीनूगच्छंतीत्युपचर्यते यत्तुप्रथमेऽश्राविल्यादितद
पिनदोषावहंयतस्तत्रापिप्रथमेऽग्नौताएवापःश्रद्धाशब्देनाभिप्रेयंते एवंहिसत्यादिमध्यावसानसंगादनाकुलमेतदेकंवाक्यमुपपद्यतेऽन्यथापुनः
पंचम्यामाहुतावपांपुरुषवचस्त्वप्रकारेपृष्टेप्रवचनावसरेप्रथमाहुतिस्थानेयद्यनयोर्हौम्यद्रव्यंश्रद्धांनामावतारयेत्ततोऽन्यथाप्रश्नोऽन्यथाप्रतिव
चनमित्येकवाक्यतानस्यात् नचश्रद्धाख्योप्रत्ययोमानसोजीवस्यवाधर्मःसन्धर्मिणेनिष्कृष्यहोमायोपादातुंशक्यतेपश्वादिभ्यइवहृदयादीनि
तस्मादापएवश्रद्धाशब्देनोपादेयाः श्रद्धावाआपइतिवैदिकप्रयोगदर्शनादपिश्रद्धाशब्दस्याप्सूपपत्तिः गच्छंतीनामपांबीजरूपतयासूक्ष्मत्वगु

एवंवदंतौयतिराड्द्विजेंद्रौविलोक्यपार्श्वस्थितपद्मपादः॥ आचार्यमाहेतिमहीसुरोयं
व्यासोहिवेदांतरहस्यवेत्ता॥ १० ॥ त्वंशंकरःशंकरएवसाक्षाद्व्यासस्तुनारायणएवनू
नं॥ तयोर्विवादेसततंप्रसक्तेकिंकिंकरोहंकरवाणिसद्यः ॥ ११ ॥

णयोगेनमाणवकेसिंहशब्दइवतासुश्रद्धाशब्दोवोपपन्नःश्रद्धापूर्वककर्मसमवायाच्चाप्सुश्रद्धाशब्दउपपद्यतेपुरुषेषुपंचशब्दइवआपोहास्मैश्र
द्धांसन्नमंतेपुण्यायकर्मणइतिश्रुतेःश्रद्धाहेतुत्वाच्चतासुश्रद्धाशब्दोपपत्तिर्यद्यप्यत्रजीवानांश्रवणंनास्तितथापियइष्टापूर्तादिकारिणःपितृयाने
नगंतारःश्रुतास्तएवेहापिप्रतीयंतेइत्याद्यनेकप्रकारेणखंडितवान् बृहस्पतिशेषनागतुल्यवाचोस्तयोर्वाक्कलहोदिनाष्टकंजजृंभे उपें० ॥ ९ ॥
एवंप्रकारेणवदंतौयतिराड्द्विजेंद्रौविलोक्यपार्श्वेस्थितःपद्मपादःआचार्यमितीदमाहायंब्राह्मणोवेदांतरहस्यवेत्ताव्यासः हिरवधारणे उ० ॥
॥ १० ॥ तथाचयुवयोःशिवविष्ण्वोर्विवादेप्रवृत्तेकिंकरेणमयाकिमनुष्ठेयमित्याह त्वमिति ॥ ११ ॥

इतीदंविचित्रंपद्मपादवचोनिशम्यसभाष्यकारःसूत्रकारंदिदृक्षुःप्रयतःसावधानःकृतांजलिस्तंप्रणम्यनवपद्यरूपांस्तुतिरूपांवाणींजगाद उपेंद्रवज्रा ॥१२॥ यदुवाचतदाह भवान्विद्युद्वच्चारुजटाकिरीटेनप्रवर्षुकांभोधरस्यकांतिरिवयाकांतिस्तयाकांतः शुभ्रमुपवीतंयस्यधृतंकृष्णाचर्मयेनसकलिदोषहंताकृष्णद्वैपायनोव्यासएवसाक्षान्नत्वन्यःकश्चनब्राह्मणइत्यर्थः उ॰ ॥ १३ ॥ भवदीयसूत्रेप्रतिपाद्यस्यतादृशस्यनिर्विशेषसविशेषार्थस्यप्रतिपादकंअद्वैतभाष्यंतवसत्समीचीनंसंमतंचेत्तर्हिममापराधंक्षमित्वाशीघ्रंममाग्रेप्रत्यक्षोभव पाठांतरेभावत्कसूत्रंप्रतिपाद्यतद

इतीदमाकर्ण्यवचोविचित्रंसभाष्यकृत्सूत्रकृतंदिदृक्षुः ॥ कृतांजलिस्तंप्रयतःप्रणम्यबभाणवाणींनवपद्यरूपां ॥ १२ ॥ भवांस्तडिच्चारुजटाकिरीटप्रवर्षुकांभोधरकांतिकांतः ॥ शुभ्रोपवीतिर्धृतकृष्णचर्माकृष्णोहिसाक्षात्कलिदोषहंता ॥ १३ ॥ भावत्कसूत्रंप्रतिपाद्यतादृक्परापरार्थप्रतिपादकंसत् ॥ अद्वैतभाष्यंतवसंमतंचेत्सोढ्वाममागःपुरतोभवाशु ॥ १४ ॥ एवंवदन्नयमथैक्षतकृष्णमाराच्चामीकरव्रततिचारुजटाकलापं ॥ विद्युल्लतावलयवेष्टितवारिदाभंचिन्मुद्रयाप्रकटयंतमभीष्टमर्थं ॥ १५ ॥ गाढोपगूढमनुरागजुषारजन्यागर्हापदंविदधतंशरदिंदुबिंबं ॥ तापिच्छरीतितनुकांतिझरीपरीतंकांतेंदुकांतघटितंकरकंदधानं ॥ १६ ॥

र्थस्यकार्यकारणात्मकस्यतादृक्परापरार्थप्रतिपादकमित्यर्थः ॥ १४ ॥ एवंवदन्सन्अथानंतरमयंश्रीशंकरःकृष्णमाराद्दूरादवलोकितवान् तंविशिनष्टि चामीकरव्रततयःसुवर्णमय्योलतास्तद्वत्सुंदराणांजटानांकलापोयस्यविद्युल्लक्षणलतावलयेनवेष्टितेनमेघेनतुल्यंचिन्मुद्रयाज्ञानमुद्रयाऽभीष्टमर्थंप्रकटयंतं वसंततिलका ॥ १५ ॥ पुनस्तमेवपंचभिर्विशिनष्टि अनुरागजुषारजन्याऽत्यंतमालिंगितंशरच्चंद्रबिंबंनिंदास्पदंकुर्वंतं यतोतापिच्छस्तमालस्तत्तुल्यस्वशरीरकांतिझरीभिर्व्याप्तं कांतोयश्चंद्रकांतमणिस्तेननिर्मितंकरकंकमंडलुंदधानं ॥ १६ ॥

समाधिकैरच्छदरैःस्वच्छच्छिद्रैर्विंशतिसंख्याकैर्मौक्तिकैराढ्यामक्षमालांसत्यस्यमूर्तिमिवबिभ्रतं तत्तादृशस्यस्वपतिवंशस्यचंद्रवंशस्यवर्द्धनात्मागुपगतांतारावलीमश्विन्यादिनक्षत्रमालांभवत्पतिवंशंवर्द्धयिष्यामीत्यनुनयंकर्तुमेवेत्युत्प्रेक्षाद्वयं ॥१७॥ शार्दूलचर्मोद्वहनादिनाशंभोरर्धासनाध्यासनस्यसख्यस्यपात्रं॥इंद्र॰॥१८॥अद्वैतविद्यालक्षणस्यांकुशस्यतीक्ष्णयाधारयावशीकृतोऽहंकारलक्षणोगजेंद्रोयेनतं स्वशास्त्रमद्वैतशास्त्रंतल्लक्षणेशंकौस्थाणावुज्ज्वलसूत्रलक्षणदामभिर्नियंत्रितमकृत्रिमानांश्रुतिलक्षणगवांसहस्रंयेनतं उ॰॥१९॥तत्तादृशामत्युज्ज्वलकीर्तिशालिनां

समाधिकाच्छदरविंशतिमौक्तिकाढ्यांसत्यस्यमूर्तिमिवबिभ्रतमक्षमालां ॥ तत्तादृशस्वपतिवंशविवर्धनात्प्राकृतारावलीमुपगतामिवचानुनेतुं ॥ १७ ॥ शार्दूलचर्मोद्वहनेनभूतेरुद्धूलनेनापिजटालताभिः ॥ रुद्राक्षमालावलयेनशंभोरर्द्धासनाध्यासनसख्यपात्रं ॥ १८ ॥ अद्वैतविद्यास्रणितीक्ष्णधारावशीकृताहंकृतिकुंजरेंद्रं ॥ स्वशास्त्रशंकूज्ज्वलसूत्रदामनियंत्रिताकृत्रिमगोसहस्रं ॥ १९ ॥ तत्तादृगत्युज्ज्वलकीर्तिशालिशिष्यालिसंशोभितपार्श्वभागं ॥ कटाक्षवीक्षामृतवर्षधारानिवारिताशेषजनानुतापं ॥ २० ॥ विलोक्यवाचंयमसार्वभौमंसशंकरोशंकितदर्शनंतं ॥ गुरुंगुरूणामपिहृष्टचेताःप्रत्युद्ययौशिष्यगणैस्समेतः ॥ २१ ॥ अत्यादराच्छात्रगणैःसहासौप्रत्युद्गतस्तच्चरणौप्रणम्य ॥ यत्यग्रगामीविनयीप्रहृष्टइत्यब्रवीत्सत्यवतीसुतंसः ॥ २२ ॥

शिष्याणांपंक्तिभिःसंशोभितःपार्श्वभागोयस्यतं कटाक्षेणाभिवीक्षालक्षणयाऽमृतधारयानिवारितोऽशेषजनानामाध्यात्मिकादिरूपोऽनुतापोयेनतं सर्वोजनानुतापोयेनेतिवा ॥ २० ॥ वाचंयमानांनियंत्रितसर्वेंद्रियाणांमुनीनांराजानमशंकितमसंभावितंदर्शनंयस्यतं गुरूणामपिगुरुंविलोक्यप्रहृष्टचेताःसशंकरःशिष्यगणैःसंयुक्तःप्रत्युद्ययौ ॥ २१ ॥ अत्यादराच्छिष्यगणैःसहप्रत्युद्गतोऽसौशंकरस्तस्यव्यासस्यचरणौप्रणम्य यत्यग्रगामीविनययुक्तःप्रहृष्टःसश्रीशंकरःसत्यवतीपुत्रमितीदमुवाच इंद्रवज्रा ॥ २२ ॥

यदुवाचतदाह हेद्वैपायनस्वागतंतुभ्यमस्तु भवंतदृष्ट्वामयासर्वेपुमर्थाचरितास्तदेतदस्मदादेःसर्वार्थसंपादकत्वंत्वयियुक्तं तत्रहेतुमाह सर्वेषुकाले पुपरोपकारव्रतेदीक्षितत्वात् उ०॥२३॥परोपकारव्रतिनात्वयाकृतस्यलेशोप्यन्येनकर्तुमशक्यइत्याशये नाह हेमुनेत्राह्मं पाद्मं वैष्णवंच शैवंलैं गं सगारुडं नारदीयं भागवत माग्नेयंस्कांदसंज्ञितं भविष्यं ब्रह्मवैवर्त्तं मार्कंडेयं सवामनं वाराहंमात्स्यंकौर्म्यंचब्रह्मांडाख्य मितित्रिषडित्युक्तान्य ष्टादशपुराणानिसाक्षाच्छ्रुत्यर्थगर्भाण्यन्यैःसुदुष्कराणित्वयाकृतानि अत्रास्मिन्लोकेसुसंगतार्थश्लोकद्वयमपिकर्त्तुंकःशक्नोति विय०॥२४॥

द्वैपायनस्वागतमस्तुतुभ्यंदृष्ट्वाभवंतंचरितामयार्थाः॥ युक्तंतदेतत्त्वयिसर्वकालंपरोपकारव्रतदीक्षित त्वात्॥ २३ ॥ मुनेपुराणानिदशाष्टसाक्षाच्छ्रुत्यर्थगर्भाणिसुदुष्कराणि॥ कृतानिपद्यद्वयमत्रकर्तुंको नामशक्नोतिसुसंगतार्थं॥ २४ ॥ वेदार्णवंव्यतियुतंव्यदधाश्चतुर्धाशाखाप्रभेदनवशादपितान्विभ क्तान्॥ मंदाःकलौक्षितिसुराजनितारएतेवेदान्ग्रहीतुमलसाइतिचिंतयित्वा॥ २५॥ एष्यद्विजाना सिभवंतमर्थंगतंचसर्वंननवेत्सियत्तत्॥ नोचेत्कथंभूतभवद्भविष्यत्कथाप्रबंधान्रचयेरजानन्॥ २६॥

किंचव्यतियुतंव्यामिश्रितंवेदसमुद्रं ऋग्यजुःसामाथर्वणलक्षणैश्चतुर्भिःप्रकारैर्युक्तंत्वंव्यदधाःकृतवानसि कलौमंदप्रज्ञाएतेब्राह्मणावेदान्ग्र हीतुमलसाजनितारउत्पत्स्यंतइतिचिंतयित्वाशाखाप्रभेदनवशादपितान्वेदान्विभक्तान्व्यधाःविहितवानसि वसंततिलका॥ २५ ॥ एष्यत् भविष्यत्विजानासि तथाभवंतंवर्तमानंगतमतीतंचसर्वंजानासि यत्त्वंनवेत्सिनजानासितन्नास्त्येव नोचेत्यदिनैवजानासितर्ह्यजानन्भूतभवद्भ विष्यत्कथाप्रबंधान्कथंरचयेःकथंरचितवानसि आख्यानकीवृत्तं॥ २६ ॥

अंतरमंगंसर्वांतरमात्मानमष्टमूर्तिशिवावयवंतच्छरीरंवाभासयन् स्थूलंकार्यं सूक्ष्मंकारणं बहिर्जगन्मिथ्यात्वाज्ञानमंतरंप्रत्यगभिन्नपरमात्मा ज्ञानमांध्यंतमोऽपानुदन्भारतलक्षणोऽपूर्वश्चंद्रोभगवत्पयोब्धेस्त्वत्तःक्षीरसमुद्रादभूत् प्रसिद्धचंद्रस्तुबाह्यंशिवशरीरंतच्छिरोलक्षणावयवंवाप्रका शयन्स्थूलंबाह्यंतमोनाशयति यद्वाबहिःस्थूलंकार्यरूपमंतरंसूक्ष्मंकारणरूपं अथवास्थूलमर्थाज्ञानंसूक्ष्मंधर्माज्ञानंबहिःकामाज्ञानमंतरंमोक्ष ज्ञानमित्यर्थः उ० ॥ २७ ॥ २८॥ द्वैपायननिरुक्तिवृक्षरूपकेणाह ऋतमेवधामसत्यस्वप्रकाशरूपंपरब्रह्मैवक्वचिद्द्वीपेसमुदयन्वेदशाखानांस हस्रंसचिवोयस्यशुकेनसेव्यमानःकल्पवृक्षरूपीयोमुनीनांतिलकःसुदृष्टीनांस्वीयचरणभाजामुच्चैःफलानिउत्कृष्टानिमोक्षादिरूपाणिफला

आभासयन्नंतरमंगमांध्यंस्थूलंचसूक्ष्मंबहिरंतरंच॥अपानुदन्भारतशीतरश्मिरभूदपूर्वोभगवत्पयोधेः॥ २७॥ वेदाःषडंगंनिखिलंचशास्त्रंमहान्महाभारतवारिराशिः ॥ त्वत्तःपुराणानिचसंबभूवुःसर्वंत्वदीयंखलुवाङ्म याख्यं॥ २८ ॥ द्वीपेक्वचित्समुदयन्नृतमेवधामशाखासहस्रसचिवंशुकसेव्यमानः॥ उल्लासयत्यहहयस्तिल कोमुनीनामुच्चैःफलानिसुदृशांनिजपादभाजां॥ २९ ॥ धत्सेसदार्तिशमनायत्वदागिरीशंगोपायसेधिवद नंचचिरंतनीर्गाः॥ दूरीकरोपिनरकंचदयार्द्रदृष्ट्वाकस्तेगुणान्गदितुमद्भुतकृष्णशक्तः॥ ३० ॥

न्युल्लासयति अहहेत्यत्याश्चर्येतिप्रसिद्धौवा सत्यंतदृतंधामैवेतिवा इंद्र०॥२९ ॥ हेऽद्भुतकृष्णतेगुणान्वक्तुंकःशक्तोनकोपिसमर्थःअद्भुतत्वमाह सर्वेषामार्तिशमनायगिरीशंमहादेवंसदैवहृदाधत्सेसतुगोपादीनामेवार्तिशांतयेगोवर्धनसंज्ञंपर्वतंसप्तदिनंहस्तेनधृतवान् पुनश्चचिरंतनीर्गाः श्रुतीरधिवदनमुखेपालयसि सतुप्रसिद्धाःनवीनागावनेपालितवान् पुनश्चदयार्द्रदृष्ट्यैवनरकंदूरीकरोषि सतुयुद्धेनरकासुरंदूरीकृतवान् अतस्त्व वाद्भुतकृष्णत्वमित्यर्थः व० ॥ ३० ॥

 किंबहुनासर्वश्रुतिप्रतिपाद्यःपरमात्मात्वमेवेत्याह यमिति नासदासीन्नोसदासीत् अनंतरमबाह्यंसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्म विज्ञानमानंदंब्रह्मप्रज्ञानघन
इत्यादिश्रुतयोयंतत्त्वंपदयोर्लक्ष्यार्थमामनंतिसकारणादिविलक्षणःसच्चिदानंदघनःपुराणःपुरुषःपरमात्मानारायणस्त्वमेवनरशब्देनस्थावरजं
गमात्मकंशरीरजातमुच्यते तत्रनित्यसन्निहिताश्चिदाभासाजीवानराइतिनिरुच्यतेषामयनमाश्रयोधिष्ठानंनारायणःपूर्णत्वात्पुरुषोऽभिव्रत्ध्या
॥ ५ ॥ दिविकारशून्यत्वेननिर्विकारत्वात्पुराणःयद्वायंतत्त्वंपदयोर्वाच्यार्थंलक्ष्यार्थंचामनंतीत्यर्थः तत्रपरमात्मेत्यंतंलक्ष्यार्थप्रतिपादनं नारायणःसर्वा

यमामनंतिश्रुतयःपदार्थंनसन्नवासन्नबहिर्नचांतः॥ससच्चिदानंदघनःपरात्मानारायणस्त्वंपुरुषःपुराणः॥
॥ ३१ ॥ इतिस्तुतस्तेनयथाविधानमासेदिवान्विष्टरमात्मनिष्ठः ॥ द्वैपायनःप्रश्रयनम्रपूर्वकायंयतीशान
मिदंबभाषे ॥ ३२ ॥ त्वमस्मदादेःपदवींगतोभूरखंडपांडित्यमवोधयंते ॥ शुकर्षिवत्प्रीतिकरोसिविद्वन्पुरे
वशिष्यैस्सहमाभ्रमीस्त्वं॥ ३३ ॥ कृतंत्वयाभाष्यमितींदुमौलेःसभांकणेसिद्धमुखान्निशम्य ॥ त्वदाप्रहृष्टे
नदिदृक्षयातेदृगध्वनीनःप्रशमिन्नभूवं॥ ३४॥

तर्यामीतत्पदवाच्यार्थःपुरिशयनात्पुरुषस्त्वंपदवाच्यःपुराणत्वमनादित्वमुभयोर्विशेषणं उ०॥३१॥ इत्येवंप्रकारेणतेनश्रीशंकरेणस्तुतःआत्मनि
ष्ठोद्वैपायनोवेदव्यासोयथाविधानमासनआसेदिवान्उपविष्टवान् विभाषायांसदवसश्रुवइतिक्वसुः प्रश्रयेणनम्रःपूर्वकायोऽग्रभागोयस्यतंय
तीशमिदंवक्ष्यमाणमुवाच॥३२॥ यदुवाचतदाहास्मदादेःपदवींत्वंगतोभूःपूर्वमेवप्राप्तः तेऽखंडपांडित्यमबोधयंज्ञातवानस्मि स्वपुत्रवत्प्रीतिकरो
सि यतोविद्वन्तस्मादयंवादायागतइतिशिष्यैःसहत्वंपूर्वंयथाभ्रमंप्राप्तस्तथामाभ्रमीःभ्रमंमागाः उ० ॥ ३३ ॥ त्वयाभाष्यंकृतमितिशिवस्यसं ॥ ५ ॥
बंधीसभांकणेसंज्ञःसिद्धस्तस्यमुखाच्छ्रुत्वा प्रहृष्टेनहृदातवदर्शनेच्छया हेप्रशमिन्नतेनेत्रपथचरोहंजातोस्मि ॥ ३४ ॥

एवंभूतस्यमुनींद्रस्यवेदव्यासस्यवचनस्यश्रवणादुत्थितरोमांचपूरव्याजेनबहिरुत्प्लुत्यगच्छंतंहर्षंधारयन्शुकाचार्यमतलक्षणसमुद्रप्रवर्धनेपूर्ण
चंद्रःश्रीशंकरोनवमेघकांतिमनल्पशक्तिंतंश्रीव्यासमाख्यत्प्रोक्तवान् व० ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यमुदाहरतित्रिभिः सुमंतुपैलवैशंपायनाद्यामुनींद्रा
महानुभावः प्रभावोयेषांते ननुयस्यतेशिष्यास्तस्मिंस्त्वयितृणादप्यतिशयेनलघुभूतोऽहंकोयद्यप्येवंतथापिदीनेमयिकारुण्यंदर्शितवानसि
उपें० ॥३६॥ सोहंलघीयानपितवकारुण्यपात्रतांगतःसर्वेषामपनिषद्गतानामर्थानांविवेचकस्यायमत्राभिप्रेतोऽर्थोऽयंनेतिविविच्यप्रदर्शकस्य

इत्थंमुनींदुवचनश्रवणोत्थहर्षरोमांचपूरमिषतोबहिरुत्प्लुवंतं ॥ बिभ्रंतमभ्ररुचिमाख्यददभ्रशक्तिंश्रीशंक
रःशुकमतार्णवपूर्णचंद्रः ॥ ३५ ॥ सुमंतुपैलप्रथमामुनींद्रामहानुभावाननुयस्यशिष्याः ॥ तृणाल्लघीयान
पितत्रकोहंतथापिकारुण्यमदर्शिदीने ॥ ३६ ॥ सोहंसमस्तार्थविवेचकस्यकृत्वाभवत्सूत्रसहस्ररश्मेः ॥
भाष्यप्रदीपेनमहर्षिमान्यनीराजनंधृष्टतयानलज्जे॥ ३७॥ अकारियत्साहसमात्मबुद्ध्याभवत्प्रशिष्यव्यपदे
शभाजा॥ विचार्यतत्सूक्तिदुरुक्तिजालमर्हःसमीकर्तुमिदंकृपालुः॥ ३८॥

भवदीयसूत्रलक्षणस्यसहस्रकिरणस्यसूर्यस्यभाष्यलक्षणेनप्रदीपेननीराजनमारार्तिकंकृत्वा हेमहर्षिमान्यधाष्ट्येननलज्जे इंद्र० ॥ ३७ ॥ य
द्यप्येवंतथापिभक्त्याकृतंप्रदीपेननीराजनंयथासवितास्वीकरोतितथाभवत्सूत्रेणस्वीकृतत्वान्मत्कृतंभाष्यंत्वंशोधयितुमर्हसीत्याशयेनाह भव
त्प्रशिष्यव्यपदेशपात्रेणमयायत्साहसंस्वबुध्ध्याकृतंतद्विचार्यसूक्तिजालमिदंसमंकर्तुंकृपालुस्त्वंयोग्योसि उ० ॥ ३८ ॥

इत्थमुक्तोपरतस्यतूर्णीस्थितस्यश्रीशंकरस्यहस्तात्सवेदव्यासआदरेणहस्तद्वयेनभाष्यमादायासौव्यासःप्रसादगांभीर्यगुणैरभिरामंसर्वत्रसम्य
क्विचारपूर्वकंदृष्टवान् ॥ ३९ ॥ पुनस्तद्विशिनष्टि सूत्रानुसारिभिर्मृदुवाक्यैर्निवेदितोऽर्थोयेन स्वीयैःपदैर्निराकृताःपूर्वपक्षायेनसिद्धांतयुक्ति
भिर्विनिवेशितंतस्यसिद्धांतस्यस्वरूपंयत्रतथाभूतंभाष्यंसवेदव्यासोदृष्ट्वाऽभिनंद्यपरितोषवशादवोचदुक्तवान् व० ॥ ४० ॥ गुरुणाविनीतो

इत्थंनिगद्योपरतस्यहस्तेहस्तद्वयेनादरतःसभाष्यं ॥ आदायसर्वत्रनिरैक्षतासौप्रसादगांभीर्यगुणाभिरामं ॥
॥ ३९ ॥ सूत्रानुकारिमृदुवाक्यनिवेदितार्थंस्वीयैःपदैस्सहनिराकृतपूर्वपक्षं ॥ सिद्धांतयुक्तिविनिवेशितत
त्स्वरूपंदृष्ट्वाभिनंद्यपरितोषवशादवोचत् ॥ ४० ॥ नसाहसंतातभवानकार्षीद्यत्सूत्रभाष्यंगुरुणाविनीत ॥
विचार्यतांसूक्तदुरुक्तमत्रेत्येतन्महत्साहसमित्यवैमि ॥ ४१ ॥ मीमांसकानामपिमुख्यभूतोवत्थाखिलव्याक
रणानिविद्वन् ॥ विनिःसरेत्त्वेवदनाद्यतींदोगोविंदशिष्यस्यकथंदुरुक्तं ॥ ४२ ॥ नप्राकृतस्त्वंसकलार्थदर्शी
महानुभावःपुरुषोसिकश्चित् ॥ योब्रह्मचर्याद्विषयान्निवार्यपर्यव्रजःसूर्यइवांधकारान् ॥ ४३ ॥

कंबाद्यत्सूत्रभाष्यमकृततत्साहसंनकृतवान् सूक्तदुरुक्तमत्रविचार्यतामित्येतन्महत्साहसमित्यवैमिजानामि विप० ॥ ४१ ॥ तत्रहेतुमाह मी
मांसकानामपीति वेदजानासि ॥ उ० ॥ ४२ ॥ किंचनप्राकृतस्त्वंकिंतुसर्वार्थदर्शीकश्चिन्महानुभावःपुरुषोसि तत्रहेतुमाह यइति पर्यव्रजः
संन्यासंकृतवान् अनायासेनविषयनिवारणेदृष्टांतोयथासूर्योंधकारान्निवार्यगच्छतितद्वत् ॥ ४३ ॥

मत्सूत्रभाष्यकरणादपित्वंप्राकृतोनभवसीत्याशयेनाह बहवोऽर्थागर्भेयेषांनिगूढोभावोयेषांपुनश्चलघूनिमत्कृतानियानिसूत्राणितानित्वांवि
हायएवंप्रकारेणसम्यक्योविवरीतुंविवरणंकर्तुंसमर्थस्सनास्ति ॥ ४४ ॥ किंचसूत्रकृत्परिश्रमतुल्यएवैषांव्याख्यातुःपरिश्रमइतिदेवापंडिता
श्चवदंतीत्याह निसर्गात्स्वभावादेवातिशयेनदुर्ज्ञानानिसूत्राणियथाभूतार्थतोज्ञातुंकोवाऽलंनकोपिसमर्थःहेसन्यतएषांसूत्राणांप्रणेतुर्या
वान्क्लेशस्तावानेवैषांविवरणकर्तुःक्लेशइतिविशेषज्ञादेवाश्चवदंति ॥ ४५ ॥ एवंयथात्वयामदीयोभावोबुद्धस्तथातंयथावद्विज्ञायऐश्वर्य
युक्तोपिकर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुंसमर्थोपिकश्चिद्भाष्यंप्रणेतुमलंसमर्थोनभवतियथावदेवंभाष्यमितिवायतएवमतःपरशिवांशंविनासांख्यादिना

बह्वर्थगर्भाणिलघूनियानिनिगूढभावानिचमत्कृतानि ॥ त्वामेवमित्थंविरहय्यनास्तियस्तानिसम्यग्विवरी
तुमीष्टे ॥ ४४ ॥ निसर्गदुर्ज्ञानतमानिकोवासूत्राण्यलंवेदितुमर्थतस्सन् ॥ क्लेशस्तुतावान्विवरीतुरेषांयावान्प्र
णेतुर्विबुधावदंति ॥ ४५ ॥ भावंमदीयमवबुध्ययथावदेवंभाष्यंप्रणेतुमनलंभगवानपीशः ॥ सांख्यादिना
मथयितुंश्रुतिमूर्द्धवर्त्मोद्धर्तुंकथंपरशिवांशमृतेप्रभुःस्यात् ॥ ४६ ॥ रोषानुषंगकलयापिसुदूरमुक्तोधत्सेधि
मानसमहोसकलाःकलाश्च ॥ सर्वात्मनागिरिजयोपहितस्वरूपःशक्योनवर्णयितुमद्भुतशंकरस्त्वं ॥ ४७ ॥

विपरीततांप्रापितंवेदांतमार्गमुद्धर्तुंकथंप्रभुःसमर्थःस्यादित्यर्थः ॥ वसं० ॥ ४६ ॥ यत्तुधत्सइत्याद्युक्तंतत्राहाद्भुतशंकरस्त्वंवर्णयितुंनशक्यो
ऽद्भुतत्वंदर्शयति रोषस्यसंबंधलेशेनापिरहितःसतुरोषानुषंगेणमुक्तोनभवति एवंभूतोप्यधिमानसंमनसिसकलाअपिकलाधत्सेसतुशिरस्ये
कामेवशशिकलांबिभर्तिपुनश्चसर्वात्मनासर्वात्मभावेनगिरिजयावेदांतवाचिजातयाब्रह्मविद्यालक्षणयापार्वत्यायुक्तंस्वरूपंयस्यसत्वर्धशरीरे
णपार्वत्यायुक्तस्वरूपइत्यर्थः ॥ ४७ ॥

* मथयितुमित्यत्रविलुलितमितिपाठः

यदुक्तंलज्जासंपादकंकर्मकृत्वापिधृष्टतयाहंनलज्जइतितत्राहपूर्वमेतन्मदीयंसूत्रजातमसंख्यातैःकविभिर्व्याख्यातंइतःपरंचकैश्चित्कविभिरेत द्व्याख्यास्यतेपरंतुभवानिवनिगूढमस्मदभिप्रायंविज्ञातुंकिमेतेव्याख्यातारोऽलंसमर्थानैवशक्ताःसर्वज्ञस्यतवैवैतद्विज्ञानेशक्तिर्नत्वन्यस्याल्पज्ञ स्येत्याशयवानाहहेसर्वज्ञेति उ॰ ॥४८॥ एवंसूत्रभाष्यंस्तुत्वाश्रुतिभाष्यकरणादौप्रेरयन्नुत्त्वगमनमामंत्रयतिव्याख्याहीति वेदांतविद्यामुपनिष दंविभेदवादान्पंडितान्विजित्यविषयसंबंधप्रयोजनाधिकार्याख्यानुबंधयुक्तान्ग्रंथान् आख्यापय उ॰ ॥४९॥इत्युक्तवंतंतंश्रीव्यासमसौश्री

व्याख्याप्यसंख्यैःकविभिःपुरैतद्व्याख्यास्यतेकैश्चिदितःपरंच ॥ भवानिवास्मद्धृदयंकिमेतेसर्वज्ञविज्ञातु मलंनिगूढं॥ ४८॥ व्याख्याहिभूयोनिगमांतविद्यांविभेदवादान्विदुषोविजित्य॥ ग्रंथान्भुविख्यापयसा नुबंधानहंगमिष्यामियथाभिलाषं॥ ४९ ॥ इत्युक्तवंतंतमसाववोचत्कृतानिभाष्याण्यपिपाठितानि॥ ध्वस्तानिसम्यक्कुमतानिधैर्यादितःपरंकिंकरणीयमस्ति ॥ ५० ॥ मुहूर्तमात्रंमणिकर्णिकायांविधेहिसद्व त्सलसन्निधानं॥ चिरायतेहंपरमायुषोंतेत्यजामियावद्वपुरद्यहेयं॥ ५१ ॥ इतीदमाकर्ण्यवचोविचिंत्यस शंकरंप्राहकुरुष्वमैवं ॥ अनिर्जिताःसंतिवसुंधरायांत्वयाबुधाःकेचिदुदारविद्याः॥ ५२॥

शंकरोऽवोचत्अवदत् त्वदाज्ञामयापूर्वमेवसंपादितेतिदर्शयतिनिगमांतभाष्याणिकृतानिपाठितानिचपुनश्चकुमतानिधैर्यात्सम्यक्नाशितानि तस्मादितःपरंकिंचिदपिकर्तव्यंनास्ति ॥५०॥ यतएवमतोहेसद्वत्सल घटिकाद्वयंमणिकर्णिकायांसामीप्यंविधेहिएतदर्थमहंचिरायत्नंकरोमि परमायुषस्तवसमीपेऽद्ययावद्धेयंवपुःशरीरंत्यजामितावदित्यर्थः हेपरमआयुषोंऽतेसमाप्ताविंतिवा उपें॰ ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥

तेषामुदारविद्यानांजयायहेस्थिरधीर्यद्यपितत्पराभवहेतुभूताःग्रंथास्त्वयारचितास्तथापिकतिवर्षाणित्वयापिवस्तव्यमेवविपक्षेदोषमाह नोचे द्वितियथाबाल्येमातृरहितस्यस्थितिर्दुर्लभातद्वन्मातृवद्रक्षकेणत्वयारहितामोक्षेच्छादुर्लभास्यात् उ॰ ॥ ५३ ॥ आयुषःसमाप्तिंविचार्यवरदा नायाहहेआत्मविदांऋषीणांवरेण्यप्रसन्नगंभीराणांभवत्प्रणीतानांप्रबंधानांसंदर्भैर्भवोजन्मयस्यसप्रहर्षःतुभ्यंवरंप्रदातुंमांप्रोत्साहयति ॥ ५४ ॥ वयांसिवर्षाणिभवस्यशिवस्याज्ञयावरांतरंददातिचपुनरिदंभाष्यमारविचंद्रतारंभूयात्यावत्सूर्यादिस्थितिस्तावद्भवत्वित्यर्थः व॰ ॥ ५५ ॥ ननु

जयायतेषांकतिहायनानिवस्तव्यमेवस्थिरधीस्त्वयापि॥ नोचेन्मुमुक्षाभुविदुर्लभास्यात्स्थितिर्यथामातृधृत स्यबाल्ये॥ ५३॥ प्रसन्नगंभीरभवत्प्रणीतप्रबंधसंदर्भभवःप्रहर्षः ॥ प्रोत्साहयत्यात्मविदामृषीणांवरेण्यवि श्राणयितुंवरंते॥ ५४॥ अष्टौवयांसिविधिनातववत्सदत्तान्यन्यानिचाष्टभवतासुधियार्जितानि॥ भूयोपि षोडशभवंतुभवाज्ञयातेभूयाच्चभाष्यमिदमारविचंद्रतारं॥५५॥ त्वमायुषानेनविरोधिवादिगर्वांकुरोन्मूल नजागरूकैः ॥ वाक्यैःकुरुष्वोज्झितभेदबुद्धीनद्वैतविद्यापरिपंथिनोऽन्यान् ॥ ५६॥ इतीरयंतंप्रतिवाचमूचे सशंकरःपावितसर्वलोकः ॥ त्वत्सूत्रसंबंधवशान्मदीयंभाष्यंप्रचारंभुवियातुविद्वन् ॥ ५७ ॥ इतीरयित्वा चरणौववंदेयतिर्मुनेःसर्वविदोमहात्मा ॥ प्रदायसंभाव्यवरंमुनीशोद्वैपायनःसोंतरधाद्यतात्मा॥ ५८॥

षोडशवर्षपरिमितमायुषामयाकिंकर्तव्यमित्याकांक्षायामाह त्वमनेनायुषान्यानद्वैतविद्यापरिपंथिनःस्ववाक्यैस्त्यक्तभेदमतीन्कुरुष्व वा क्यानिविशिनष्टिविरोधिवादिनांगर्वस्यसमूलोच्छेदनेजागरूकैःसावधानैः उ॰ ॥ ५६ ॥ इत्येवंकथनंकुर्वंतंवेदव्यासंपवित्रितलोकःस शंकरःप्रवचनमुवाचयद्यपिमदीयंभाष्यंप्रचारंगंतुंयोग्यंनभवतितथापित्वत्सूत्रसंबधवशाद्धेविद्वन्भुविप्रचारंगच्छतुस्वलाघवोक्तिरियं ॥५७॥ संभाव्यवरमवश्यंभाविवरंसंपूज्यवरंप्रदायेतिवा ॥ ५८ ॥

इत्थंसंभाष्यास्मिन्नृषिश्रेष्ठेवेदव्यासेंतर्धानंगतेथानंतरमंतर्विवेकनिधिरपिसःश्रीशंकरोविव्यथेव्यथांप्रापतत्रहेतुःहृत्तापस्यहारीनिरुपाधिकृपार
सोयेषांतत्तादृशांव्यासप्रभृतीनांविरहःकथमहोविषह्यःकथमपिविषह्योनभवतीत्यर्थः व० ॥ ५९ ॥ तर्हिकथंतद्विरहंविषह्यदिग्विजये
मनोदधेइत्याकांक्षायामाहतदितिगुरोर्वेदव्यासस्यनियोगादनुशासनात् उ० ॥ ६० ॥ अथदिग्विजयेमनसःस्थापनानंतरंकुमारिलेनभ

इत्थंनिगद्यकृपिटष्णितिरोहितेस्मिन्नंतर्विवेकनिधिरप्यथविव्यथेसः॥ हृत्तापहारिनिरुपाधिकृपारसानांत
त्तादृशांकथमहोविरहोविषह्यः॥ ५९ ॥ तत्पादपद्मेनिजचित्तपद्मेंपश्यन्कथंचिद्विरहंविषह्य ॥ यतिक्षितींशो
पिगुरोर्नियोगान्मनोदधेदिग्विजयेमनीषी ॥ ६० ॥ भाष्यस्यवार्तिकमथैषकुमारिलेनभट्टेनकारयितुमाद
रवान्मुनींद्रः ॥ वंध्यायमानदरविंध्यमहीधरेणवाचंयमेनचरितांहरितंप्रतस्थे ॥ ६१ ॥ ततस्सवेदांतरहस्य
वेत्ताभेत्तामतानांतरसंमतानां ॥ प्रयागमागात्प्रथमंजिगीषुःकुमारिलंसाधितकर्मजालं ॥ ६२ ॥

ट्टेनभाष्यस्यवार्तिकमादरात्कारयितुमेषमुनींद्रःवंध्यावदाचरंतोनिष्फलादरागर्तायस्मिंस्तथाभूतोविंध्याचलोयेनतेनवाचंयमेनअगस्त्येनमु
निनाचरितांदक्षिणांहरितंदिशंप्रतिप्रतस्थेप्रस्थानंकृतवान् व० ॥ ६१ ॥ ततःप्रस्थानानंतरंवेदांतरहस्यवेत्ताऽमतानामनभिमतानांमतानांप्रस
ह्यझटितिवाभेदनकर्तासश्रीशंकरःसाधितकर्मकांडंकुमारिलंप्रथमंजेतुमिच्छुःप्रयागंतीर्थराजमागच्छत्प्रथमंप्रयागमितिवासंबंधः उ० ॥ ६२ ॥

अथानंतरंआमज्जतांपुंसांतनूंशरीरमसितांकृष्णांविष्णुसरूपांसितांश्वेतांशिवस्वरूपांचकर्तुंकलिंदाख्यगिरिपुत्र्याकालिंद्यायमुनयासंपादितोऽ
नुषंगःसंबंधोययानिह्नुतानिनाशितान्यघानिययातांजाह्नवीमह्नायांजसाऽर्थानांचतुर्विधपुरुषार्थानांमार्गमध्येप्रयागंप्रयागस्यमध्यमगमत्
पारेमध्येषष्ठ्यावेतिसमासएदंतत्वनिपातनंच वसं० ॥ ६३ ॥ गंगाप्रवाहैरुपरुद्धोवेगोयस्याःसाविचित्रजलाकलिंदकन्यायमुनायत्रप्रयागमध्येऽ
पूर्वसख्याआगतायालज्जातयास्तिमितोऽचंचलःप्रवाहःप्रवृत्तिर्यस्यास्तथाभूताइवाधिकंभातिप्रवाहस्तुप्रवृत्तौस्यादपिस्रोतसिवारिणीतिमेदि

आमज्जतांकिलतनूमसितांसितांचकर्तुंकलिंदसुतयाकलितानुषंगां ॥ अह्नायजह्नुतनयामथनिह्नुताघांम
ध्येप्रयागमगमन्मुनिरर्थमार्गं ॥ ६३ ॥ गंगाप्रवाहैरुपरुद्धवेगाकलिंदकन्यास्तिमितप्रवाहा ॥ अपूर्वसख्या
गतलज्जयेवयत्राधिकंभातिविचित्रपाथाः ॥ ६४ ॥ अंतेवसद्भिरमलच्छविसंप्रदायमध्येतुमाश्रितजलां
कुहचिन्मरालैः ॥ चक्रद्वयेनरजनीसहवाससौख्यसंशीलनायकिलसंवलितांपरत्र ॥ ६५ ॥ यत्राप्लुतादिव्यश
रीरभाजआचंद्रतारंदिविभोगजातं ॥ संभुंजतेव्याधिकथानभिज्ञाःप्राहेममर्थंश्रुतिरेवसाक्षात् ॥ ६६ ॥

नी उ० ॥ ६४ ॥ कुहचित्क्वचिदमलकांतिलक्षणंसंप्रदायमध्येतुंसमीपेवसद्भिःशिष्यैर्मरालैर्हंसैराश्रितंजलंयस्यास्तांपरत्रान्यत्रनलिनीसहवास
लक्षणसौख्यसंशीलनायचक्रद्वयेनसंव्याप्तांभागीरथींविगाह्येतिव्यवहितेनान्वयः रजनीनलिनीरात्रिहरिद्राजतुकासुचेतिमेदिनी व० ॥ ६५ ॥
तामेववर्णयति यत्रयस्यांयमुनयासंगतायांगंगायामाप्लुतादिव्यशरीरभाजःपुनश्चव्याधिकथानभिज्ञाःसंतःदिविभवंभोगसमुदायंसम्यग्भुंजते
नन्वत्रकिंप्रमाणमितिचेत्तत्राह इममर्थंसाक्षाच्छ्रुतिरेवप्राहतथाचश्रुतिःसितासितेसरितेयत्रसंगतेतत्राप्लुतासोदिवमुत्पतंतीत्याद्या इंद्र० ॥ ६६ ॥

किंचवाणीश्रुतिरपिअज्ञातसंभवस्यजन्मनस्तिरोधेस्तिरोधानस्यचकथाययासायस्यायमुनयासंगतायागंगायाःसितासितनयैवरूपंवर्णयति
तथाभूतामेतांयमुनयापरिचर्यमाणांभागिरथींविगाह्यमुदितोमुनिःश्रीशंकरइतिवक्ष्यमाणमभाणीदुक्तवान् व० ६७॥ हेसिद्धापगेत्रिपुरवि
रोधिनःशिवस्यजटाभिरुपरोधेनकुद्धाशतमुष्यशिवस्यसदृशान्कुतःकिमर्थंविधत्सेएषांत्वयारचितानांजटाभिःकिंनुनबद्धाभवितासिकिंब
द्धानभविष्यसिकिंतुभविष्यस्येवएवमाक्षिप्यस्वयमेवप्रतिक्षिपतिजडप्रकृतयोभविष्यंनजानंतिअत्रनिंदयास्तुतेरवगमाद्व्याजस्तुतिः उक्तिर्व्या

अज्ञातसंभवतिरोधिकथापिवाणीयस्याःसितासिततयैवगृणातिरूपं ॥ भागीरथींयमुनयापरिच
र्यमाणामेतांविगाह्यमुदितोमुनिरित्यभाणीत् ॥६७॥ सिद्धापगेपुरविरोधिजटोपरोधक्रुद्धाकुतःश
तमदःसदृशान्विधत्से॥ बद्धानकिंनुभवितासिजटाभिरेषामद्धाजडप्रकृतयोनविदंतिभावि॥६८॥
सन्मार्गवर्तनपरापिसुरापगेत्वमस्थीनिनित्यमशुचीनिकिमाददासि ॥ आज्ञातमंबहृदयंतवसज्ज
नानांप्रायःप्रसाधनकृतेकृतमज्जनानां ॥ ६९ ॥

जस्तुतिर्निंदास्तुतिभ्यांस्तुतिनिंदयोरित्युक्तेः ॥ ६८ ॥ हेसुरापगेसन्मार्गवर्तनपरापित्वंनित्यमपवित्राण्यस्थीनिकिमर्थमाददासीत्याक्षेपःस्वयमे
वसमाधत्तेहेदेवितवहृदयमाज्ञातंतवाभिप्रायोबुद्धस्तवजलेकृतंमज्जनंयैस्तेषांसज्जनानांप्रायःप्रसाधनकृतेशिवरूपाणांतेषामलंकारार्थमाददा
सीत्यर्थःङिद्रहिताकारपूर्वकत्वात्परस्मैपदप्रयोगोनदोषावहः आङोदोनास्यविहरणेइतिङिद्ग्रहणाज्ज्ञापकान्तथाचलोकोपकारायप्रवृत्तिः यथोक्ता ॥ ९ ॥
तवप्रवृत्तिरित्यर्थः ॥ ६९ ॥

स्वापानुषंगेणनिद्रानुषंगेणयाजडतातयाभरितान्निद्रानुषंगजडताविधुरानेवविधत्सेदूरीभवद्विषयरागोयस्मात्तथाभूतंहृद्येषांतांस्तुमुखादिमुंडने
नधूर्तावतंसयसिधूर्तशिरोमणीन्करोषि तथाचैषकोवामार्गःतथादूरीभवद्विषयरागहृदोधूर्तोधत्तूरपुष्पंतदवतंसःशिवस्तद्रूपान्करोषीतिश्लेषेण
स्तुतिःधूर्ततुखंडलेवर्णेधत्तूरेनाविटेत्रिष्वितिमेदिनी उ० ॥ ७० ॥ इत्येवंत्रिवेणींस्तुवन्सन्तापसराट्शाट्याकटिसम्यगाच्छाद्यभुजदंडयुग्मेनो
र्ध्वंधृतोवेणुदंडोयेनसकुपीटेजले कुपीटमुदरेतोयेइतिमेदिनी अघमर्षणस्नानेमनोयस्यतथाभूतोबभूव उ० ॥ ७१ ॥ यापुपोषगर्भंदधारदुः

स्वापानुषंगजडताभरितान्जनौघान्स्वापानुषंगजडताविधुरान्विधत्से ॥ दूरीभवद्विषयरागहृदोपितूर्णंधूर्ता
वतंसयसिदेविकएषमार्गः॥७०॥ इतिस्तुवंस्तापसराट्त्रिवेणींशाट्यासमाच्छाद्यकटिंकुपीटे॥ दोर्दंडयुग्मो
द्धृतवेणुदंडोघमर्षणस्नानमनावभूव ॥ ७१ ॥ सस्नौप्रयागेसहशिष्यसंघैःस्वयंकृतार्थोजनसंग्रहार्थी ॥ अ
स्मारिमातापिचसापुपोषदधारयादुःखमसोढभूरि॥७२॥ अनुष्ठितंद्रागवसाय्यवातैःकल्हारशीतैरुपसेव्य
मानः॥ तीरेविशश्रामतमालशालिन्यत्रांतरेऽश्रूयतलोकवार्ता ॥ ७३॥ गिरेरवप्लुत्यगतिःसतांयःप्रामा
ण्यमाम्नायगिरामवादीत् ॥ यस्यप्रसादात्त्रिदिवौकसोपिप्रपेदिरेप्राक्तनयज्ञभागान् ॥७४॥ सोयंगुरोरुन्म
थनप्रसक्तंमहत्तरंदोषमपाकरिष्णुः ॥ अशेषवेदार्थविदास्तिकत्वात्तुषानलंप्राविशदेषधीरः ॥७५ ॥

खंचभूरिअसोढसामाताप्यस्मारिस्मृता आख्या० ॥ ७२ ॥ द्राग्झटितिअनुष्ठितमनुष्ठानंअवसाय्यसमाप्यकल्हारशीतैर्वातैरुपसेव्यमा
नःतमालशालिनितीरेविश्रामंकृतवान् अत्रांतरेलोकवार्ताअश्रूयत उ० ॥ ७३॥ तामेवदर्शयति गिरेरिति यःसतांगतिःपर्वतादवप्लुत्यवेद
गिरांप्रामाण्यमवादीत ॥ ७४ ॥ सोयंभट्टपादःगुरोरुन्मथनात्प्रसक्तंप्राप्तंमहत्तरंदोषमपाकरिष्णुःसर्ववेदार्थज्ञएषधीरआस्तिकत्वात्तुषाग्निं
प्राविशत् ॥ ७५ ॥

अयंभट्टपादःहिप्रसिद्धमधीताखिलवेदमंत्रःपुनश्चकूलंकषानदीतद्वदालोडितानिअवगाहितानिसर्वशास्त्राणिसर्वसिद्धांतावायेनसनितांतंदूरी
कृतानिदुष्टतंत्राणियेनातएवविभ्रामितंकीर्तिलक्षणंयंत्रंयेनसः विय० ॥ ७६ ॥ इतितांलोकवार्तांश्रुत्वातंभट्टपादंव्यालोकयत्दृष्टवान् उ०
॥ ७७ ॥ तंविशिनष्टि धूमायमानेनतुषाग्निनाऽशेषेवपुषिसंदह्यमानेपिसंदृश्यमानेनमुखेनोष्मव्याप्तकमलस्यश्रियमादधानंवाष्पमूष्माश्रुक
शिपावितिमेदिनी ॥ ७८ ॥ कटाक्षभंग्यादूरेविधूतान्यघानियेनतंदृष्टिमार्गेऽवतीर्णंदेशिकंश्रीशंकरंज्वलदग्नितुल्योभट्टपादोददर्शयोजिता

अयंत्वधीताखिलवेदमंत्रःकूलंकषालोडितसर्वतंत्रः॥ नितांतदूरीकृतदुष्टतंत्रस्त्रैलोक्यविभ्रामितकीर्तियंत्रः
॥७६॥ श्रुत्वेतितांसत्वरमेषगच्छन्व्यालोकयत्तंतुषराशिसंस्थं॥ प्रभाकराद्यैःप्रथितप्रभावैरुपस्थितंसाश्रुमु
खैर्विनेयैः॥ ७७॥ धूमायमानेनतुषानलेनसंदह्यमानेपिवपुष्यशेषे॥ संदृश्यमानेनमुखेनबाष्पपरीतपद्मश्रि
यमादधानं ॥ ७८ ॥ दूरेविधूताघमपांगभंग्यातंदेशिकंदृष्टिपथावतीर्णं ॥ ददर्शभट्टोज्वलदग्निकल्पोजुगो
पयोवेदपथंजितारिः ॥ ७९ ॥ अदृष्टपूर्वश्रुतपूर्ववृत्तंदृष्ट्वातिमोदंसजगामभट्टः ॥ अचीकरच्छिष्यगणैःसप
र्यामुपाददेतामपिदेशिकेंद्रः ॥ ८० ॥ उपात्तभिक्षःपरितुष्टचित्तःप्रदर्शयामाससभाष्यमस्मै ॥ सर्वोनिबं
धोत्यमलोपिलोकेशिष्टेक्षितःसंचरणंप्रयाति ॥ ८१ ॥ दृष्ट्वाभाष्यंत्दृष्टचेताःकुमारःप्रोचेवाचंशंकरंदेशिकें
द्रं॥ लोकेत्वल्पोमत्सरग्रामशालीसर्वज्ञानोनाल्पभावस्यपात्रं ॥ ८२॥

रिर्वेदमार्गंजुगोप ॥ ७९ ॥ अदृष्टपूर्वश्रुतपूर्ववृत्तंचरितंयस्यतंश्रीशंकरंदृष्ट्वाभट्टोऽतिहर्षंजगाम ततश्चशिष्यगणैःपूजांकृतवान्तांसपर्यामनपे
क्षितामपिदेशिकेंद्रःस्वीकृतवान् ॥ ८० ॥ उपात्ताभिक्षायेनपरितुष्टचित्तःसश्रीशंकरोऽस्मैभट्टपादायभाष्यंदर्शयामास ननुकिमर्थंदर्शयामासे
त्यपेक्षायामाह सर्वइति ॥ ८१ ॥ तत्रहेतुमाह हियस्माल्लोकेऽल्पःक्षुद्रोमत्सरग्रामशालीसर्वज्ञानःसर्वज्ञस्तुमात्सर्यादिलक्षणस्यक्षुद्रभावस्यपा
त्रंनभवतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥

यदुवाचतदाह अष्टाविति हेविद्वन्नत्रास्मिन्ग्रंथेप्रथमेऽध्यायेभाष्येसद्वार्तिकानामष्टौसहस्राणिभांतितर्हिकर्तव्यानीतिचेत्तत्राहाहंयद्यगृही
तदीक्षःस्यांतर्ह्यस्यभाष्यस्यसुनिबंधंविधास्ये उ० ॥ ८३ ॥ तिष्ठत्वेतद्भवद्दर्शनंत्वतिदुर्लभंमयालब्धमित्याह भवादृशामिति उपें० ॥ ८४ ॥
यतोभवादृशांसंगतिरेवसंसाराडुद्धरणोपायइत्याहासारेति तदुत्तारविधौसंसारोत्तरणविधौ उ० ॥ ८५ ॥ नन्वेवंतर्हिपूर्वंदर्शनेच्छातवकुतो
नोत्पन्नेतिचेत्तत्राह चिरकालमारभ्येत्थंदर्शनमिच्छामिपरंत्वद्यदृष्टिमार्गेत्वंगतोऽसि नन्वेवंतर्हिकिमितिस्वाभिलषितंत्वयानसंपादितमितिचेत्त

अष्टौसहस्राणिविभांतिविद्वन्सद्वार्तिकानांप्रथमेत्रभाष्ये ॥ अहंयदिस्यामगृहीतदीक्षोध्रुवंविधास्येसुनिबं
धमस्य ॥ ८३ ॥ भवादृशांदर्शनमेवलोकेविशेषतोस्मिन्समयेदुरापं ॥ पुरार्जितैःपुण्यचयैःकथंचित्त्वमद्य
मेदृष्टिपथंगतोभूः ॥ ८४ ॥ असारसंसारपयोब्धिमध्येनिमज्जतांसद्भिरुदारवृत्तैः॥ भवादृशैःसंगतिरेवसा
ध्यानान्यस्तदुत्तारविधावुपायः॥ ८५॥ चिरंदिदृक्षेभगवंतमित्थंत्वमद्यमेदृष्टिपथंगतोभूः ॥ नत्वत्रसंसारप
थेनराणांस्वेच्छाविधेयोभिमतेनयोगः ॥८६॥ युनक्तिकालःक्वचिदिष्टवस्तुनाक्वचित्त्वरिष्टेनचनीचवस्तुना॥
तथैवसंयोज्यवियोजयत्यसौसुखासुखेकालकृतप्रवेश्यतः ॥ ८७ ॥ कृतानिबंधोनिरणायिपंथानिरासिनै
यायिकयुक्तिजालं॥ तंथान्वभूवंविषयोत्थजातंनकालमेनंपरिहर्तुमीशे॥ ८८ ॥

त्राह नहीति ॥ ८६ ॥ तर्हिकोवायुनक्तीतिचेत्तत्राह युनक्तीति अतःकारणात्सुखदुःखेकालकृतेऽहंविजानामि उ० ॥ ८७ ॥ अहंतुसर्वं
कर्तव्यंकृतवानेवेत्याह कृतइति पुनश्चकर्ममार्गोनिर्णीतःपुनश्चनैयायिकयुक्तिजालंनिरस्तं विषयोत्थंसुखदुःखजातंचान्वभूतं नन्वेवंभूतस्त्वमे
नंकालंकिमितिनपरिहरसीतिचेत्तत्राह नेशेसमर्थोनभवामि ॥ ८८ ॥

ननुकिमर्थमेवंविधातुंप्रवृत्तोसीतिजिज्ञासायामीश्वरनिरासगुरुद्रोहलक्षणयोःपापयोःप्रायश्चित्तंकर्तुंप्रवृत्तोस्मीतिदर्शयितुमुपक्रमतेनिरास्यमि
ति ईशानोभूतभव्यस्येत्यादिश्रुतेर्लोकाच्चसिद्धमीशंनिराकृतवान्किमिच्छन्निितिचेत्तत्राह वेदस्यस्वतःप्रामाण्यमुदाहरिष्यन्हेविद्वन्जातुकदा
चित्प्रपंचोजगद्येनविनासौख्यायनकल्पतेयोग्योनभवतितमीशंननिह्नुवेनैवापलपामितन्निषेधेमदभिप्रायोनास्तीत्यर्थः ॥८९॥ एवमेकंपापंप्रद
र्श्यद्वितीयंदर्शयति तथागतैःसुगतैराक्रांतमशेषंसर्वमभूत्तेनचसवैदिकःपंथाविरलीबभूवेतिपरीक्ष्यतेषांविजयायपुराणंवेदमार्गंसंत्रातुमनाअ
हंप्रवृत्तः ॥ ९० ॥ शिष्यसंघैःसहिताःसुगताःराज्ञोगेहंप्रविशंतितदादिराजादिस्ववशेविधातुंराजामदीयस्तथाजिरंविषयोदेशोस्मदीयस्तस्माद्वेद

निरास्यमीशंश्रुतिलोकसिद्धंश्रुतेःस्वतोमात्वमुदाहरिष्यन् ॥ ननिह्नुवेयेनविनाप्रपंचःसौख्यायकल्पेतनजातुवि
द्वन्॥८९॥ तथागताक्रांतमभूदशेषंसवैदिकोध्वाविरलीबभूव ॥ परीक्ष्यतेषांविजयायमार्गंप्रावर्तिसंत्रातुमनाः
पुराणं॥ ९० ॥ सशिष्यसंघाःप्रविशंतिराज्ञांगेहंतदादिस्ववशेविधातुं ॥ राजामदीयोजिरमस्मदीयंतदाद्रियध्वं
नतुवेदमार्गं॥ ९१ ॥ वेदोप्रमाणंबहुमानबाधात्परस्परव्याहतिवाचकत्वात् ॥ एवंवदंतोविचरंतिलोकेनकाचि
देषांप्रतिपत्तिरासीत् ॥ ९२ ॥ अवादिषंवेदविघातदक्षैस्तान्नाशकंजेतुमबुध्यमानः ॥ तदीयसिद्धांतरहस्यवा
धान्निषेध्यबोधाद्धिनिषेध्यबाधः॥ ९३ ॥ तदातदीयंशरणंप्रपन्नःसिद्धांतमश्रौषमनुद्धतात्मा ॥ अदूदुषद्वैदिकमे
वमार्गंतथागतोजातुकुशाग्रबुद्धिः॥ ९४ ॥

मार्गंनैवाद्रियध्वंयद्वातत्तस्मादस्मदीयमजिरमस्मदीयशास्त्रविषयमाश्रयध्वंनतुवेदमार्गमितिवदंतोविचरंतीतिपरेणान्वयःअजिरंप्रांगणेचांतेवि
षयेदर्दुरेनिलइतिमेदिनी॥९१॥ वेदोऽप्रमाणंबहुमानेनप्रत्यक्षादिप्रमाणेनबाधात्परस्परव्याघातवाचकत्वाच्चेत्येवंवदंतोलोकेविचरंतिस्म एषांसु
गतानांकाचित्प्रतिपत्तिःप्रतिक्रियानासीत् आख्या० ॥ ९२ ॥ वेदविघातदक्षैस्तैरवादिषंवादंकृतवान्परंतुतदीयसिद्धांतरहस्यजलधीन
बुध्यमानस्तान्जेतुंनाशकं हियतोनिषेध्यस्यज्ञानान्निषेध्यस्यबाधोभवतिनान्यथेत्यर्थः उ० ॥ ९३ ॥ तदानींतदीयंशरणंप्रपन्नोऽनुद्धता
त्मातदीयंसिद्धांतमश्रौषंजातुकदाचित्तीक्ष्णबुद्धिःसुगतोवैदिकमेवमार्गमदूदुषत् ॥ ९४ ॥

तदासहसामेऽश्रुबिंदुरपतत्तच्चाश्रुपतनमन्येपार्श्वनिवासिनोऽविदुस्तदाप्रभृत्येवमय्याप्तभावंपरिहृत्यस्थितानांतेषांशंकाविवेश वि० ॥ ९५ ॥
दर्शनंशास्त्रं उ० ॥ ९६ ॥ इत्थंसंमंत्र्यकृतनिश्चयास्तेयेचान्येऽहिंसनवादशीलाःविनिपातभीरुंविनिपातात्भयशीलंप्रमत्तंमामुच्चतरात्श्रे
ष्ठसौधाद्यपातयन् ॥ ९७ ॥ सौधतलात्पतन्पतन्अरूरुहंपुनःपुनरारूढःयदिश्रुतयःप्रमाणंभवंतितत्तर्ह्यस्मिन्विषमस्थलेपतितःजीवेयंयतःश्रु

तदापतन्मेसहसाश्रुबिंदुस्तच्चाविदुःपार्श्वनिवासिनोन्ये॥ तदाप्रभृत्येवविवेशशंकामय्याप्तभावंपरिहृत्यतेषां॥
॥ ९५॥ विपक्षपाठीबलवान्द्विजातिःप्रत्याददद्दर्शनमस्मदीयं ॥ उच्चाटनीयःकथमप्युपायैर्नैतादृशःस्थापयि
तुंहियोग्यः॥ ९६॥ संमंत्र्यचेत्थंकृतनिश्चयास्तेयेचापरेहिंसनवादशीलाः ॥ व्यपातयन्नुच्चतरात्प्रमत्तमामग्रसौ
धाद्विनिपातभीरुं॥ ९७॥ पतन्पतन्सौधतलान्यरूरुहंयदिप्रमाणंश्रुतयोभवंति ॥ तज्जीवयेस्मिन्पतितेसमस्थले
मज्जीवनेतच्छ्रुतिमानतागतिः॥९८॥ यदीहसंदेहपदप्रयोगाद्व्याजेनशास्त्रश्रवणाच्चहेतोः॥ ममोच्चदेशात्पततो
व्यनंक्षीत्तदेकचक्षुर्विधिकल्पनासा॥ ९९ ॥ एकाक्षरस्यापिगुरुःप्रदाताशास्त्रोपदेष्टाकिमुभाषणीयं ॥ अर्हंहिस
र्वज्ञगुरोरधीत्यप्रत्यादिशेतेनगुरोर्महागः॥ १०० ॥

तिप्रामाण्यस्यमज्जीवनेनैवगतिः ॥ ९८ ॥ ॥ इहवेदप्रामाण्येयदीतिसंदेहप्रतिपाद्यस्यप्रयोगाद्व्याजेनकपटेनशास्त्रस्यश्रवणाच्चहेतोरुच्चदेशा
त्पततोममतदेकंचक्षुर्व्यनंक्षीत्किंचसाचक्षुरस्यनाशंगच्छत्वितिविधेर्दैवस्यकल्पना ॥ ९९ ॥ एकाक्षरस्यापिप्रदातागुरुर्भवतिशास्त्रोपदेष्टास
भवतीतिकिमुवक्तव्यंअर्हंतुसर्वज्ञात्सुगतात्सर्वज्ञःसुगतइत्यमरःगुरोरधीत्यतेनाधीतेनगुरोर्महागःप्रत्यादिशेप्रत्यर्पितवान् ॥ १०० ॥

महापराधमेवाह तदेवमनेनप्रकारेणसुगतादधीत्यतस्यसुगतस्यकुलमेवादौप्राघातयंजैमिनेरुपज्ञांआद्यंज्ञानंयत्रउपज्ञाज्ञानमाद्यंस्यादित्यमर स्तस्मिन्शास्त्रेभिनिविष्टंचेतोयस्यसअहंपरमेश्वरंचनिरास्थंनिरस्तवान् ॥ १॥ अस्योदाहृतस्यदोषद्वयस्ययथोक्तांनिष्कृतिंचिकीर्षुर्हेऽर्हन्आश्र याशंपावकंप्राविक्षंप्रवेशंकृतवानस्मिआश्रयाशोबृहद्भानुःकृशानुःपावकोनलइत्यमरःतवपादनिरीक्षणस्यनिष्कृतिरूपत्वादेषानिष्कृतिस्तवपा दनिरीक्षणेनपुनरुक्तभूताजातासंपन्ना ॥२॥ननुशाबरभाष्यवदस्मद्भाष्येपित्वयावार्तिकंकर्तव्यंस्थितमितिचेत्तत्राह भाष्यंभवताप्रणीतमितिश्रु

तदेवमित्थंसुगतादधीत्यप्राघातयंतत्कुलमेवपूर्वं॥ जैमिन्युपज्ञेभिनिविष्टचेताःशास्त्रेनिरास्थंपरमेश्वरंच॥ १॥
दोषद्वयस्यास्यचिकीर्षुरर्हन्यथोदितांनिष्कृतिमाश्रयाशं ॥ प्राविक्षमेषापुनरुक्तभूताजाताभवत्पादनिरीक्ष
णेन ॥ २॥ भाष्यंप्रणीतंभवतेतियोगिन्नाकर्ण्यतत्रापिविधायवृत्तिं॥ यशोधिगच्छेयमितिस्मवांछास्थि
तापुरासंप्रतिकिंतदुक्त्या॥ ३॥ जानेभवंतमहमार्यजनार्थजातमद्वैतरक्षणकृतेविहितावतारं॥ प्रागेवचेन्न
यनवर्त्मकृतार्थयेथाःपापक्षयायवतनेदृशमाचरिष्यं ॥ ४॥ प्रायोधुनातदुभयप्रभवाघशांत्यैप्राविक्षमार्य
तुषपावकमात्तदीक्षः॥ भाग्यंनमेजनिहिशाबरभाष्यवत्त्वद्भाष्येपिकिंचनविलिख्ययशोधिगंतुं ॥ १०५ ॥

त्वाहेयोगिन्भवत्प्रणीतेभाष्येवृत्तिंविधाययशोऽधिगच्छेयमितिवांछापुरास्थितापरंतुसंप्रतितदुक्त्याकिंनिष्फलत्वात्स्मेतिपादपूरणे ॥३॥ आ र्याणामर्थेजातमार्याणामर्थसमुदायोयस्मात्तथाभूतमितिवाआर्यजनार्थंजातमितिवा पुनश्चाद्वैतरक्षणायविहितोऽवतारोयेनतथाभूतंभवंतम हंजानामिअतोयदितुषानलप्रवेशात्प्रागेवपापक्षयायममनेत्रमार्गंकृतार्थयेथास्तर्हिहेयतेईदृशंप्रायश्चित्तंनाचरिष्यं वसं० ॥ ४ ॥ अधु नातुप्रायोगुरुद्रोहेश्वरनिरासप्रभवाघशांत्यर्थमात्तदीक्षस्तुषानलंहेआर्यप्राविक्षं ममभाग्यानुदयएवभवद्भाष्यवार्तिकाकरणनिदानमित्याह भाग्यमिति ॥ १०५ ॥

एवंभट्टपादोक्तमुदाहृत्यश्रीशंकरवाक्यमुदाहर्तुमाह इत्येवमुक्तवंतंभट्टंकुमारिलमीषद्विकस्वरमुखकमलमथतदुक्त्यनंतरंमौनीश्रीशंकरउवाचय द्यप्यन्येनजानंतितथापिश्रुत्यर्थात्कर्मणोविमुखान्सुगतान्विहंतुंभुविजातंस्कंदंभवंतमहंतुजाने ॥ ६ ॥ दोषद्वयनिवृत्तयेतुषानलंप्राविक्षमि त्युक्तंतत्राह संभावनेति तथापिसज्जनानांशिक्षणायसत्यव्रतंचरसियतएवमतःकमंडलुजलकणसिंचनेनभवंतमुज्जीवयामिननुकिमर्थंजीवय सीतिचेत्तत्राहांगहेभट्टकुमारिलमेभाष्येपिभव्यंवार्तिकंरचय ॥ ७ ॥ इत्युचिवांसंदेवशिरोमणिपंडितावतंसंवाब्रह्मविदांमध्येश्रेष्ठतमंशांतिध

इत्यूचिवांसमथभट्टकुमारिलंतमीषद्विकस्वरमुखांबुजमाहमौनी ॥ श्रुत्यर्थकर्मविमुखान्सुगतान्नि
हंतुंजातंगुहंभुविभवंतमहंतुजाने ॥ ६ ॥ संभावनापिभवतोनहिपातकस्यसत्यंव्रतंचरसिसज्जन
शिक्षणाय ॥ उज्जीवयामिकरकांबुकणोक्षणेनभाष्येपिमेरचयवार्तिकमंगभव्यं ॥ ७ ॥ इत्यूचिवां
संविबुधावतंसंसधर्मविद्ब्रह्मविदांवरेण्यं॥ विद्याधनःशांतिधनाग्रगण्यंसप्रश्रयंवाचमुवाचभूयः॥
॥८ ॥ नार्हामिशुद्धमपिलोकविरुद्धकृत्यंकर्तुंमयीड्यमहितोक्तिरियंतवार्हा ॥ आजानतोतिकुटिले
पिजनेमहांतस्त्वारोपयंतिहिगुणंधनुषीवशूराः॥ ९॥

नेषुयतिष्वग्रेगणनीयंश्रीशंकरंधर्मज्ञोविद्याधनःसभट्टपादःसप्रश्रयंयथातथावाचंपुनरुवाच उ० ॥ ८ ॥ यदुक्तंश्रुत्यर्थेत्यादितत्राह नेति शुद्धमपिलोकविरुद्धंकृत्यंकर्तुंयोग्योनभवामि हेस्तुत्यमय्यतिक्षुद्रेपीयंमहितोक्तिस्तवयोग्याआजानतःस्वभावतोतिकुटिलेपिजनेमहांतस्तुगुण मारोपयंति तत्रदृष्टांतोयथाजानतोतिकुटिलेपिधनुषिशूरागुणंज्यामारोपयंतितद्वत् व० ॥ ९ ॥

हेशंकरयद्यपिचिरकालंमृतस्यापिदयालक्षणोर्मिव्याप्तदृष्टिपातैःशंकरेत्याद्येकंवापदं संजीवनायत्वंशक्तोसि तथाप्यधुनारब्धंवेदोक्तमेतद्व्रतंत्य जन्नसतामविनिंद्योनभवितास्मिएतज्ज्ञातुंयोग्योसीतिज्ञापनायसंबोधयतिहेबुधेति ॥ १० ॥ किंचसमस्तभूतानिसंहृत्यपुनर्यथावत्स्रष्टुंसमर्थ स्यतवनैतच्चित्रमित्याह जानइति इंद्र० ॥ ११ ॥ यद्यप्येवंतथापिहेयतिराजसंकल्पितमिदंव्रताग्र्यंत्यक्तुंनाभ्युत्सहे यद्यहमवश्यमनुयाह्यस्त

संजीवनायचिरकालमृतस्यचत्वंशक्तोसिशंकरदयोर्मिलदृष्टिपातैः ॥ आरब्धमेतदधुनाव्रतमागमोक्तंमुंच
न्सतांनभवितास्मिबुधाविनिंद्यः ॥ १० ॥ जानेतवाहंभगवन्प्रभावंसंहृत्यभूतानिपुनर्यथावत् ॥ स्रष्टुंसमर्थो
सितथाविधोमामुज्जीवयेश्चेदिहकिंविचित्रं ॥ ११ ॥ नाभ्युत्सहेकिंतुयतिक्षितींद्रसंकल्पितंहातुमिदंव्रताग्र्यं ॥
तत्तारकंदेशिकवर्यमह्यमादिश्यतद्ब्रह्मकृतार्थयेथाः ॥ १२ ॥ अयंचपंथायदितेप्रकाश्यःसुधीश्वरोमंडनमिश्र
शर्मा ॥ दिगंतविश्रांतयशाविजेयोयस्मिन्जितेसर्वमिदंजितंस्यात् ॥ १३ ॥ सदावदन्योगपदंचसांप्रतंसवि
श्वरूपःप्रथितोमहीतले ॥ महागृहीवैदिककर्मतत्परःप्रवृत्तिशास्त्रेनिरतःसुकर्मतः ॥ १४ ॥ निवृत्तिशास्त्रेनकृ
तादरःस्वयंकेनाप्युपायेनवशंसनीयतां ॥ वशंगतेतत्रभवेन्मनोरथस्तदंतिकंगच्छतुमाचिरंभवान् ॥ १५ ॥

हीदंविधेहीत्याह तत्तस्मात्हेदेशिकतत्तारकंकाश्यामुपदिश्यमानंब्रह्ममह्यमुपदिश्यकृतार्थयेथाः ॥ १२ ॥ अद्वैतमार्गप्रकाशनायमांजेतुमय मागतइतिविज्ञायाहअयंचेति दिशामंतेविश्रांतंयशोयस्य ॥ १३ ॥ सदायोगस्यकर्मयोगस्यपदंसांप्रतंन्याय्यंवदन्सविश्वरूपोभूतलेप्रथितः उ० ॥ १४ ॥ किंचनिवृत्तिशास्त्रेनकृतादरःस्वयंतस्मात्समंडनःकेनाप्युपायेनवशंनीयतां तत्रतस्मिन्वशंप्राप्तेभवन्मनोरथोभवेदतस्तत्समीपंशीघ्रं भवान्गच्छतु उपें० ॥ १५ ॥ ॥१३॥

उंवेकइतिलोकैरभिहितस्यतस्यमंडनस्यवधूरुंवेतिबांधवजनैरभिधीयमानाकुतश्चिद्धेतोर्वाक्सरस्वतीदुर्वाससासुरुषाभिशप्ताद्वयभारतीतिअ जनिप्रादुर्भूता एतेनोंवेकउंवाइतिमंडनसरस्वत्योःप्राकृतंनामकथितमितिबोध्यं व० ॥ १६ ॥ किंचसर्वासुशास्त्रसरणीषुसविश्वरूपोमत्तोऽधिकः मदाश्रवेषुममशिष्येषुमध्येप्रियतमश्च तस्मात्हेशमधनेंद्रतस्यप्रेयसीमतिशयेनप्रियांसरस्वतींसाक्ष्येविधीयतामिमंविश्वरूपंवादेविजित्यवशगं

उंवेकइत्यभिहितस्यहितस्यलोकैरुंवेतिबांधवजनैरभिधीयमाना ॥ हेतोःकुतश्चिदिहवाक्सुरुषाभि
शप्ताद्दुर्वाससाजनिवधूर्द्वयभारतीति ॥ १६ ॥ सर्वासुशास्त्रसरणीषुसविश्वरूपोमत्तोधिकःप्रियतमश्च
मदाश्रवेषु ॥ तत्प्रेयसींशमधनेंद्रविधायसाक्ष्येवादेविजित्यतमिमंवशगंविधेहि ॥ १७ ॥ तेनैव
तावककृतिष्वपिवार्तिकानिकर्मंदिवर्यतमकारयमाविलंबं ॥ त्वंविश्वनाथइवमेसमयेसमागास्त
त्तारकंसमुपदिश्यकृतार्थयेथाः ॥ १८ ॥ निर्व्याजकारुण्यमुहूर्तमात्रमत्रत्वयाभाव्यमहंतुयावत् ॥
योगींद्रहृत्पंकजभाग्यमेतत्स्यजाम्यसूनूरूपमवेक्ष्यमाणः ॥ १९ ॥

विधेहि ॥ १७ ॥ तेनैवतावककृतिष्वपिवार्तिकानिकारयहेपरिव्राट्श्रेष्ठतम भिक्षुःपरिव्राट्कर्मंदीत्यमरः विलंबंमाकुरुत्वंविश्वनाथइवमेस मयेसमागास्तत्तस्मात्तारकंसम्यगुपदिश्यकृतार्थयेथाः व० ॥ १८ ॥ हेनिर्व्याजकारुण्यमुहूर्तमात्रंत्वयाऽत्रभवितव्यमहंतुयावत्योगींद्रहृ त्कमलभाग्यमेतत्तवरूपमवेक्षमाणोऽसूंस्त्यजामि उ० ॥ १९ ॥

इत्यूचिवांसमिमंभट्टपादंसंदीप्तसुखप्रकाशात्मकब्रह्मोपदिश्यबहिरंतरपास्तमोहंकुर्वन्नदयानिधिरसौश्रीशंकरोऽभ्रमार्गादाकाशमार्गान्मंडनस्य निलयंगंतुमियेषेच्छतिस्म व० ॥१२०॥ अथोपदेशानंतरमादरादसौभट्टपादोगिरमुपसंहृत्यशमधनानांयतिवराणामधीशंबोधितमद्वैततत्त्वंय

इत्यूचिवांसमिममिद्धसुखप्रकाशंब्रह्मोपदिश्यबहिरंतरपास्तमोहं॥ तन्वन्दयानिधिरसौतरसाभ्रमा
र्गान्श्रीमंडनस्यनिलयंसइयेषगंतुं॥ २० ॥ अथगिरमुपसंहृत्यादराद्भट्टपादःशमधनपतिनासौबो
धिताद्वैततत्त्वः ॥ प्रशमितममतस्संस्तत्प्रसादेनसद्योविदलदखिलबंधोवैष्णवंधामपेदे ॥ १२१ ॥ इ
तिश्रीमाधवीयेतद्व्यासंदर्शचित्रगः॥संक्षेपशंकरजयेसर्गोसौसप्तमोभवत्॥ ७॥ मूलसंख्या ॥१८०॥

स्सैशमितामभतायेनसतथाभूतस्सन्तस्यश्रीशंकरस्यप्रसादेनसद्योदलिताखिलबंधोवैष्णवंधामप्रापेत्यर्थः मालिनीवृत्तं ॥ १२१ ॥ इतिश्री मत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेसप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ टी॰सं॰ ॥ ३३५ ॥

इति सप्तमःसर्गःसमाप्तः